

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SAMLINGER

TIL

JYDSK HISTORIE OG TOPOGRAFI.

I Bind. 1866—67.

UDGIVET

AF

DET JYDSKE HISTORISK-TOPOGRAFISKE SELSKAB.

AALBORG.

FORLAGT AF MARINUS M. SCHULTZ
OG TRYKT HOS O. OLUFSEN.

Ribe Bys Kirkebøger i det 17de Århundrede.

Af J. Kinch.

Til de vigtigste Oplysninger vedkommende et Lands eller en Bys Statistik høre de, som Kirkebøgerne give os. De høre også til dem, som først bleve benyttede; men Statistikken er jo overhovedet en ung Videnskab. Hvad Listerne over Fødte og Døde i Kongeriget angår, ved jeg ikke, om man har dem ældre end dem, som findes i „Materialien zur Statistik der dänischen Staaten“ (Flensb. u. Leipzig. 1784—91), hvor de meddeles fra År 1735 af, og desuden enkeltvis for 1689. Hvis alle Landets Kirkebøger fra den foregående Tid vare bevarede, kunde denne Forsømmelse endnu oprettes. Dette er nu langt fra Tilfældet; men, hvis man samlede, hvad der haves, vilde man dog måske endnu kunne komme til temmelig pålidelige Resultater angående Befolkningsforhold for en ældre Tid, om hvilke vi nu kun have en mere løs Forestilling. Jeg vil derfor her meddele nogle Uddrag af en enkelt Bys Kirkebøger i den Mening, at de dels kunne give et Bidrag til denne enkelte Bys Historie, dels tillade os at gjøre Slutninger til Forholdene i en videre Kreds, hvori de vel ikke have været meget forskjellige fra dem her i Byen.

Det er rigtignok kun meget ufuldstændigt, at Ribe Bys Kirkebøger for det 17de Århundrede ere bevarede; man har næmlig nu kun Domsognets Døbebog fra 1623 af, og Li-

sterne over Kirkegangskoner, Trolovede, Ægteviede og Af-løste fra 1685, endelig over de Begravede først fra Midten af 1686. Disse Sidste mangle igjen for År 1700, ligesom der fra 1701 af findes et Spring i alle Sognets Kirkebøger. — For Kathrine Sogn begynde Kirkebøgerne overhovedet først med År 1685, og det endda kun den, der svarer til den samtidige for Domsognet, hvorimod Døbebøger endnu mangler og kun ufuldstændigt erstattes ved Lister over Kirkegangskonerne.

Med Hensyn til den Måde, hvorpå Domsognets Kirkebøger, navnlig Døbebogen, ere førte, finder der nogen Uoverensstemmelse Sted. Fra 1623 til 1652 er Døbebogen ført af Sognepræsten, Sören Andersen Vedel, Anders Sörensen Vedels Søn, personlig. Den er for denne Tid i det Hele ført på en smuk og omhyggelig Måde, med god Bogstavering. De Dødfødte anføres også; dog ser man, at Præsten har haft mindre avthentisk Kundskab om disse, da de for en stor Del ere indskudte senere. Man kan derfor ikke stole på, at han har fået dem alle med; dog har det åbenlyst været hans Bestræbelse, da han, når han itide har fået Kundskab om dem, giver dem Nummer mellem de øvrige, døbte, Börn. De dødfødte Börns Kjøn angives dog ikke altid; i dette Tilfælde har jeg fordelt de uangivne lige mellem begge Kjøn. — Sören Andersen Vedel døde i Begyndelsen af 1653, og hans Efterfølger var Niels Jørgensen Seerup, der døde 1685 og igjen blev fulgt af sin Søn, Sören Nielsen Seerup, der levede ind i næste Århundrede. Ved den Sidstes Tiltrædelse begynder den anden Kirkebog, som indeholder Kirkegangskonerne osv. Døbebogen har hverken den ældre eller yngre Seerup selv ført, idetmindste ikke for Størstedelen, eftersom der findes flere forskjellige Hænder, der afløse hverandre. En Følge heraf er det også, at Bogen i deres Tid er ført med mindre Nøjagtighed end tidligere, tildels endogså meget unøjagtigt, idet ikke så sjelden endog de døbte Börns Navne ikke ere indførte. De Dødfødte anføres ikke mellem de Fødte (Døbte), så at man først igjen får Oplysning om disse der, hvor Listerne over de Begravede begynde.

Fødte i Domsognet.

År	Ialt	Dreng	Piger	dødfødte	uægte	Par Tvill
1623	43	25	18	„	3	„
1624	66	34	32	4	2	3
1625	64	35	29	4	5	1
1626	63	29	34	1	3	2
1627	59 ¹⁾	32	27	1	4	„
1628	78 ²⁾	35	43	„	5	3
1629	54 ³⁾	30	24	1	9	2
1630	71	42	29	3	7	2
Gjennemsn.	62,25	32,75	29,5	1,75	4,75	1,62
1631	50	26	24	2	1	2
1632	58	35	23	1	5	„
1633	45	23	22	1	1	„
1634	46	22	24	5	3	2
1635	51	32	19	4	3	1
1636	53	28	25	4	10	„
1637	43	25	18	3	4	„
1638	48	27	21	3	3	„
1639	51	30	21	„	4	1
1640	61	27	34	2	7	„
Gjennemsn.	50,6	27,5	23,1	2,5	4,1	0,6
1641	49	23	26	2	5 ⁵⁾	1
1642	62	36	26	1	4	„
1643	61	29	32	3	9	„
1644	55	30	25	1	5	2
1645	47 ⁴⁾	19	28	1	5	1
1646	52	23	29	„	2	1
1647	68	27	41	1	3	2
1648	52	28	24	2	3	2
1649	58	29	29	„	5	1
1650	47	23	24	2	1	„
Gjennemsn.	55,1	26,7	28,4	1,3	4,2	1

¹⁾ 13 af fjendtlige Militæres Børn. ²⁾ 36 af Do. ³⁾ 13 af Do.

⁴⁾ 3 Døbte fra fremmede Landsogne.

⁵⁾ 1 Gang Blodskam, hvis Art dog ikke nærmere kan ses.

År	falt	Drenge	Piger	dødfødte	uægte	Par Tvill.
1651	52	26	26	2	2	2
1652	41	20	21	”	2	”
1653	46	25	21	”	2	1
1654	49	25	24	”	3	”
1655	63	41	22	”	4	”
1656	50	25	25	”	4	2
1657	51	28	23	”	5	1
1658	54	29	25	”	5	”
1659	49 ¹⁾	22	27	”	4	1
1660	32 ²⁾	18	14	”	4	1
Gjennemsn.	48,7	25,9	22,8	”	3,5	0,8
1661	43	21	22	”	1	2
1662	53	29	24	”	5	3
1663	58	30	28	”	3	2
1664	53	32	21	”	5	”
1665	39	22	17	”	2	”
1666	43	21	22	”	2	1
1667	49	27	22	”	5	1
1668	48	26	22	”	2	1
1669	51	30	21	”	4	1
1670	45	25	20	”	3	”
Gjennemsn.	48,2	26,3	21,9	”	3,2	1,1
1671	51	29	22	”	4	1
1672	46	21	25	”	6	1
1673	48	20	28	”	2	3
1674	48	26	22	”	2	1
1675	51	23	28	”	3	”
1676	34	16	18	”	1	1
1677	41	19	22	”	3	”
1678	31	18	13	”	2	1
1679	25	11	14	”	1	”
1680	29	14	15	”	1	1
Gjennemsn.	40,4	19,7	20,7	”	2,5	0,9

¹⁾ Deriblandt 5 (4) fra fremmede Landsogne, hvoraf 3 (2) Præstesønner.

²⁾ Dette ringe Antal af Fødte grunder sig på Pesten 1659, i Månederne Juni til Oktober. Navnlige forekommer der kun 1 Fødsel i hver af Månederne Marts-Juni 1660.

År	Isle	Drenge	Piger	dødfødte	uægte	Par Tvill.
1681	31	18	13		2	1
1682	38	19	19		1	1
1683	26	16	10		5	1
1684	42	26	16		4	1
1685	37	22	15		1	1
1686	27	12	15		3	1
1687	43 ¹⁾	23	16	4	2	1
1688	46	29	16	1	4	1
1689	51	20	24	7	4	1
1690	31	17	12	2	2	1
Gjennemsn.	37,2 (35,8) ²⁾	20,2	15,6	3,5	2,8	0,5
1691	31	18	21	2	3	1
1692	39	13	23	3	5	1
1693	32	15	16	1	2	1
1694	39	21	16	2	1	1
1695	31	19	11	1	1	1
1696	34	18	16	1	4	1
1697	32	14	15	3	2	1
1698	33	15	16	2	3	1
1699	42	21	20	1	2	1
1700	15	6	9	1	1	1
Gjennemsn.	33,8	16,0	16,3	1,5	2,1	0,2

- ¹⁾ Fra dette År af haves Antallet af de Dødfødte i Listerne over de Begravede. Det er derfor her lagt til det samlede Antal af Fødte, men kan ikke foredeles efter Kjønnen, da dette i Reglen ikke angives.
- ²⁾ Det sidste Tal fremkommer, når man ikke medregner de 4 sidste Års Dødfødte. Det er tilføjet til bedre Sammenligning med Fødslernes Antal i det foregående Årti.

Trolovede, Ægteviede og Begravede i begge Sogne, Indlæste (Kirkegangskoner) i Kathrine Sogn.

År	Domsognet.			Kathrine Sogn.			
	trolov. Par.	ægtev. Par.	begrav.	indlæste	trolov. Par.	ægtev. Par.	begrav.
1685	9	19		23	11	12	32
1686	8	7		22	8	8	25
1687	11	10	28	28	9	8	32
1688	11	12	35	30	9	10	28
1689	9	12	53	16	8	11	40
1690	6	8	46	27	6	5	38
1691	4	5	43	28	5	8	49
1692	15	13 ¹⁾	30	18	8	8	19
1693	8	13	32	27	5	4	30
1694	16	15	43	19	13	16	35
1695	10	12	38	15	5	6	29
1696	6	11	28	22	6	6	39
1697	7	6	33	18	8	9	20
1698	14	17	38	24	14	12	27
1699	8	5	45	20	9	9	25
1700	2 ²⁾	2 ²⁾	2 ²⁾	23	5	10	32
Gjennemsn.	9,47	11,00	35,8	22,5	8,1	8,9	31,25

Betragtninger over disse Lister.

Fødte.

Det er allerede ovenfor omtalt, at Kirkebogen egentlig indeholder Lister over de Døbte, men at i Begyndelsen dog også de Dødfødte, idetmindste tildels, ere medtagne, og at de for Slutningen af Århundredet kunne tilføjes efter Dødelisterne.

Listerne over de Fødte vise os, hvorledes Byens Folkemængde er tagen af i dette Århundrede. Forudsat, at Forholdet mellem Folkemængden og Fødslerne er blevet omtrent uforandret, viser det sig, at den første ved Slutningen af Århundredet er dalet til omtrent Halvdelen af det, som den udgjorde i det 3die Årti. I de 8 År fra 1623 til 1630 er Fødslernes Gjennemsnits-Antal 62,25. I dette Tidsrum indtraf en Begivenhed, som ikke var uden Indflydelse på disse

¹⁾ Hermed standse Listerne over Trolovede og Ægteviede i Domsognet.

²⁾ Findes ikke i Kirkebøgerne.

Forhold, nemlig Byens Besættelse af fjendtlige Tropper i Årene 1627 til 1629. At en betydelig Del af Byens Befolkning i denne Tid havde forladt Byen, er allerede bekendt. (Se Adler i Ribe Skoles Indbydelsesskr. for 1834, S. 13 fl.) Dette bekræftes også af Døbebogen, der viser, at der i disse År døbttes en Trediedel færre Børn af Byens egen Befolkning. Derimod førte de fjendtlige Tropper ifølge den Tids Skik en stor Mængde Soldaterkoner med sig, og da de Børn, som disse fødte her i Byen, blev døbt af Byens Præster*), så blev derved den Aftagelse, som der fandt Sted i Fødslerne blandt Byens egentlige Befolkning, endogså mere end oprettet. Der døbttes nemlig i disse 3 År ikke mindre end 62 Børn af fremmede Krigsfolk, hvoraf dog de 7 vare avlede i Skjørlevnet med indfødte Fruentimmer, og Året 1628 er således endogså det År af hele Århundredet, hvori Domsgneds Kirkebog udviser det største Antal af Fødsler.

Det første År efter Krigen var særdeles rigt på Fødsler, men i det følgende Årti viser sig allerede en betydelig Tilbagegang, idet det årlige Gjennemsnit af de Fødtes Antal synker til 50,6. I Årene 1641 til 1650 stiger Gjennemsnits- Antallet dog igjen til 55,1 uagtet Krigen i Årene 1644 og 1645, der overhovedet ikke viser nogen umiddelbar stor Indflydelse på disse Lister, således som den forrige Krig. 3 Børn af Forældre fra Landet, der rimeligvis på Grund af den større Sikkerhed vare flyttede ind i Byen, blev 1645 døbt i Domkirken. Derimod findes ingen fremmede Soldaterbørn indførte i Døbebogen under denne Krig. De Svenske må altså have medført deres egne Præster, der have døbt Børnene, medens derimod i den foregående Krig de kejserlige Soldater, der dog udentvivel for Størstedelen vare Katholiker, måtte lade deres Børn døbe af Byens lutherske Præster.

Det næste Årti, 1651—1660, indbefatter igjen Krigsårene 1658 og 1659, der dog heller ikke have nogen væsentlig Indflydelse på Fødslernes Antal. I det sidste År døbttes i Domkirken 5 (el. 4) Børn af Flygtninge fra Landet, deriblandt 3 (el. 2) Præstesønner**). Heller ikke denne gang in-

*) De fremmede Krigsfolks Børn ere dog ikke opførte, blandede med Byens egne Børn, men anføres for hvert År for sig selv, bagefter de andre Børn. Blad. dt dem opføres også de uægte Børn med danske Mødre.

***) De Præster fra Omegnen, som lode Sønner døbe her i Byen, vare Hr. Kristen i Bækboiling (Føvling og Holsted Sogne), Hr. Hans Lavesen af Gamst

des fremmede Soldaters Børn i Kirkebogen. Gjennemsnittallet for dette Årti er 48,7, hvorved dog må tages noget Hensyn til, at det kun er for de 2 første År af Årtiet, at de Dødfødte ere medregnede, således som i de foregående Årtier. — I de næste 10 År igjen, 1661—1670, holder Gjennemsnittallet sig endnu omtrent på samme Punkt, men der efter begynder det igjen at synke stærkt som en Følge af Landets og Byens Forfald og daler gennem 40,4 og 35,8 til 32,5 eller med Tillæg af de Dødfødte 33,8.

For at kunne sammenligne Nutidens Forhold her i Byen med Fortidens, har jeg gennemgået begge Sogdenes Kirkebøger for de 20 År 1838—1857. Når jeg nu sammenligner Fødslernes Antal i Domsognet i det 17de Århundrede og i nævnte 20 År og deler disse i 4 Årfemmer, så træffer det sig netop således, at Gjennemsnittallet af Fødte i det første af disse Årfemmer, 1838—1842, er 36,8 (uden de Dødfødte), altså omtrent det samme som det, hvormed det 17de Århundrede sluttede, og at det i sidste Årfem, 1853—1857 var 63,6 (med de Dødfødte), altså næsten ligeså stort som det, hvormed den bekjendte Del af det 17de Århundrede begyndte. Vi kunne vel heraf slutte, at Folkemængden i Sognet År 1700 omtrent har været den samme som 1840, og 1623 omtrent den samme som 1855. Noget anderledes stiller Forholdet sig for St. Kathrine Sogn; thi medens dette i det 17de Århundrede var mindre end Domsognet, er det nu bleven det folkerigeste. Når vi tage Hensyn hertil, komme vi for hele Byens Vedkommende til det Resultat, at den 1840 havde en større Folkemængde end i Slut-

(Andst og Gjesten S.) og Hr. Povl Trans (?). Også Hr. Anders i Lintrup har opholdt sig her i Byen tilligemed flere af sine Sognefolk og var Fader til deres Børn. — Terpager siger i „Ripæ Cimbricæ“, S. 729, at Pesten i Ribe År 1659 foruden 900 af Byens egne Indvånere bortrev nogle Tusinde af Landalmuen, der vare flygtede ind i Byen af Frygt for Fjendens (det vil sige, vore Allieredes) Grusomhed. Denne Angivelse må vistnok betragtes som et Exempel på, hvorledes der findes mærkelige Overdrivelser i Sagnet om Ting, der næsten ere foregæede for vore Øjne; thi Terpager var selv 5 År gammel på den Tid. Hvis der skulde være død nogle tusinde Bønder i Byen, måtte deres Antal ved Pestens Udbrud vel idetmindste have været 6 eller 8 Tusind; men dersom såmange Familier, og vel ikke mindst frugtsoimelige Kvinder, havde taget deres Tilflugt til Byen, måtte dennes Kirkebøger jo indeholde en Mængde Børn fra Landet, der vare blevne døbt i Byens Kirker, og nu anføres der i Domkirkens Døbebog kun i det Højeste 5.

ningen af det 17de Århundrede, og 1855 større end 1623. Byens Folkemængde var 1840: 2475, og 1855: 3386, hvorefter vi måske kunne antage, at den 1623 har været lidt over 3000, og 1700 noget over 2000.

Forholdet mellem fødte Dreng og Piger.

I de 78 År, som Listen omfatter, blev der i Domsognet født 1885 Dreng og 1724 Piger, altså for hvert 1000 Piger 1093 Dreng, hvilket giver et noget større Overskud af fødte Dreng, end der nu finder Sted i Kongeriget, da Forholdet er omtrent som 1000 til 1060. — I Årene 1838 til 1857 fødtes i begge Sognene 1074 Dreng og 994 Piger. Forholdet var altså i vor Tid som 1079 til 1000, hvilket også er lidt højere end Gjennemsnitsforholdet for hele Landet.

Den Vaklen i dette Forhold, der viser sig i de enkelte Årtier af det 17de Århundrede, kan ikke gjøre Fordring på at anses anderledes end som tilfældig.

Dødfødte.

I de første 29 År, i hvilke de Dødfødte anføres i Døbebogen, udgjorde deres Antal 44. Da det hele Antal i samme Tidsrum var 1607, udgjorde de Dødfødte 2,74 pCt. heraf; men jeg har allerede omtalt, at det ikke kan antages, at alle Dødfødte ere anførte i Kirkebogen. — Fra 1687 til 1700 angives de Dødfødte i Begravelseslisterne og udgjøre af 480 Fødte et Antal af 29 eller 6,04 pCt. I Årene 1845—1854 udgjorde i hele Kongeriget de Dødfødte kun 4,4 pCt. af alle Fødte, og i Kjøbstæderne endogså kun 3,5 pCt. I begge Ribe Bys Sogne var deres Antal i Årene 1838—1857 forholdsvis endnu mindre, da de kun udgjorde 3,24 pCt. af de Fødte. De Dødfødtes Antal synes altså i det 17de Århundrede forholdsvis at have været meget stort. Dog må herved bemærkes, at jeg for den ældre Tid ikke har kunnet adskille Dødfødte og Börn, der vare døde, förend de kunde blive døbte; men disse Sidstes Antal har vistnok været meget ringe, så at den Fejl, der fremkommer derved, bliver uden Betydning.

Uægte Börn.

Disses Antal var i det 17de Århundrede forholdsvis ikke

ubetydeligt og navnlig større, end det har været her i Byen fra 1838 til 1857. I den første Periode vare næmlich af 3609 Börn 262 uægte; disse forholdt sig altså til det hele Antal som 1 til 13,8. Derimod have i den sidste Periode af 2068 Börn i begge Sognene 131 været uægte, altså 1 af 15,7. I Domsognet har Forholdet endogså kun været som 1 til 19,4. I de enkelte Årtier af det 17de Århundrede, således som vi ovenfor have inddelt det, vexlede Forholdet således: 1: 13,1. — 1: 12,3. — 1: 13,1. — 1: 13,9. — 1: 15,1. — 1: 16,1. — 1: 12,8. — 1: 15,4. Der viser sig altså i den senere Halvdel af Århundredet en, om end svag, Forbedring i Forholdet, der dog må påskjønnes såmeget mere, som Byen på samme Tid temmelig stadigt havde en Garnison, hvilket ikke plejer at indvirke gavnligt i denne Retning og heller ikke gjorde det her, da i de 15 År fra 1686 til 1700 af 35 uægte Börn ikke mindre end 12 havde en Militær til Barnefader. Garnisonens Indflydelse i denne Retning vilde dog have været endnu skadeligere, hvis Soldaterne ikke dengang for en stor Del havde været gifte, som blandt Andet ses deraf, at der i de samme 15 År døbtes 45 ægtefødte Börn af Militære. Ligeledes må det tilskrives den Omstændighed, at de fremmede Tropper, som flere Gange besatte Byen, for så stor en Del vare gifte, at de uægte Börn's Antal ikke tiltog mere i Krigstider.

Med Hensyn til Angivelsen af de uægte Börn's Forældre finder der en ret mærkelig Forskjel Sted mellem de forskjellige Dele af Århundredet. I den tidligere Del af dette nævnes et sådant Barn som N. N's (Faderens) Sön avlet i Skjørlevnet med N. N. (Moderen). I Niels Jörgensen Seerups første Tid er det endogså det Almindelige, at Moderen slet ikke angives, ligeså lidt som ved ægtefødte Börn; men fra 1666 anføres Moderen først, med Tilføjelse af, hvem hun har udlagt som Barnefader.

Sören Andersen Vedel betegner også de Börn som avlede i Skjørlevnet, der ere fødte for tidligt efter Brylluppet, og anfører disse Tilfælde med stor Strengthed. Forældrene synes hellere at have villet haft sådanne Börn døbte hjemme end i Kirken. Idetmindste findes 1641: Jesper, Hans Sonnichsen Skippers Sön på Skibbroen, avlet ante consummatum conjugium (för Brylluppet). er hjemmedøbt af M. David Foss (Kapellanen) d. 7de Maj, for Skrøbeligheds Skyld (ut præ-

tendebatur, d. e. som det foregaves). Og strax efter: Margrete, Niels Jacobsen Bonums Datter på Storegaden, hjemmedøbt for Skrøbeligheds Skyld (septimana post nuptias 26, d. e. den 26de Uge efter Brylluppet).

Tvillinger.

Mellem de 3609 Børn, som bleve fødte i Domsognet i det 17de Århundrede, vare 65 Par Tvillinger. Tvillingfødslerne stå altså i et Forhold til de fødte Børns Antal som 1 til 55,5, hvilket er endel større, end det viser sig for alle Kongerigets Kjøbsteder udenfor Kjøbenhavn i Årene 1850 til 1854, da det var som 1 til 68,2. (Jeg har ikke optegnet mig Tvillingfødslernes Antal i Ribe 1838—1857.) Allerede mod Slutningen af det 17de Århundrede tager det forholdsvis Antal af Tvillingfødsler stærkt af, som man kan se af Listerne. Tallene ere overhovedet så små, at man ikke kan drage nogen sikker Slutning heraf, hvorimod det store Antal i den tidligere Del af Århundredet, synes mig neppe at kunne være tilfældigt. — Trillinger forekomme ikke.

Trolovede og Ægteviede.

I Domsognet er der i de 15 År af det 17de Århundrede, for hvilke Lister herover findes, 1685—1699, trolovet 142 Par og ægteviet 165 Par, i Gjennemsnit altså 9,47 og 11,00 Par om Året. Den temmelig store Forskjel på disse Tal grunder sig fornemmelig på det 1ste År, i hvilket mange Par ere blevne viede, der rimeligvis ere blevne trolovede det foregående År. I Kathrine Sogn er Forskjellen også forholdsvis mindre; der er næmlig i 16 År, 1685 til 1700, trolovede 129 Par, og ægteviede 142 Par, altså i Gjennemsnit henholdsvis omtrent 8 og henimod 9 Par om Året.

Vi kunne ikke sammenligne Forholdet mellem Vielserne og Folkemængden i Fortiden og Nutiden, da vi ikke kjende Folkemængden tilstrækkelig nøjagtigt i den første; men når vi i dets Sted beregne Forholdet mellem Vielser og Fødsler, så finde vi, at der 1685 til 1699 i Domsognet kom 165 Vielser på 554 Fødsler (når vi lægge 6 til for Dødfødte i de 2 første År). De første forholde sig altså til de sidste som 1 til 3,36, medens Forholdet i Årene 1838 til 1857 i Domsognet var 1 til 3,14, og i begge Sognene tilsammen 1 til 3,52, altså omtrent det samme.

Døde.

I de 13 År, 1687 til 1699, for hvilke vi have Angivelser om de Døde (efter Navnet de Begravede, men i Virkeligheden føres Listerne således, at det bliver de Døde) i Domsognet, udgjorde deres Antal (de Dødfødte iberegnete) 484, eller i Gjennemsnit 37,43 om Året. Intet af Årene fremviser nogen særdeles stor Dødelighed, og den Vaklen, der finder Sted i Dødsfaldenes Antal i de enkelte År, er ikke engang så stor som den, den nyeste Tid udviser. I de samme 13 År udgjorde de Fødtes Antal (ligeledes iberegnet de Dødfødte) 494 eller 38 om Året. Der har altså i disse År været et Overskud af Fødslerne over Dødsfaldene; men det har været højst ubetydeligt, da de sidste have forholdt sig til de første som 100 til 102, medens derimod i de 20 År 1838 til 1857 Forholdet i Domsognet var som 100 til 150.

I Kathrine Sogn var Dødsfaldenes Antal i de 16 År fra 1685 til 1700 netop 500, altså 31,25 i årligt Gjennemsnit. For dette Sogn kjende vi ikke de Fødtes Antal i de samme År; men vi kunne vistnok komme det temmelig nær ved Hjælp af Kirkegangskonernes Antal, som var 360. Af Domsognet kjende vi kun Kirkegangskonernes Antal fuldstændigt for Årene 1687 til 1692. I disse 5 År var deres Antal 211, medens de fødte Börns Antal var 241. Hvis vi nu antage, at der har fundet samme Forhold Sted i Kathrine Sogn, hvortil der vel er al Grund, så få vi for de 16 År et Antal af 412 Fødte. Vi få altså på denne Måde for dette Sogn et Overskud af Døde, og det endda ikke så ganske ubetydeligt et Overskud. At Forholdet mellem Fødte og Døde således bliver endel ugunstigere i Kathrine Sogn end i Domsognet, er mindre påfaldende, da det Samme også viser sig i Nutiden. Medens næmlig, som ovenfor sagt, i de 20 År fra 1838 til 1857 Forholdet mellem Døde og Fødte i Domsognet var som 100 til 150, var det i de samme År i Kathrine Sogn som 100 til 132. Blandt Grundene til denne større Dødelighed i Kathrine Sogn både i ældre og nyere Tid er det vel en af de væsentligste, at Hospitalet hører dertil (i den nyere Tid tillige Amtssygehuset og Arbejdshuset).

Om nu end min Beregning af Fødslernes Antal i Kathrine Sogn ikke kan være fuldkommen nøjagtig, så er det dog vistnok sikkert, at det lille Overskud af Fødte, som Domsognet kunde have, når der ingen større Epidemier ind

traf, er bleven opvejet ved den større Dødelighed i det andet Sogn, så at hele Byen i Gjennemsnit har haft et større Antal af Døde end af Fødte.

De Dødes Alder og Kjøen.

Foruden de 984 Dødsfald, som jeg ovenfor har omtalt som anførte i Kirkebøgerne, nemlig 484 i Domsognet for Årene 1687 til 1699, og 500 i Kathrine Sogn i Årene 1685 til 1700, indeholder Domsognets Kirkebog endnu 16 Dødsfald for en Del af Året 1686, som jeg vil medtage under denne Betragtning. Derved bliver Antallet netop 1000, hvorfra jeg dog må drage 1, som jeg må have glemt at notere mig. Disse 999 Afdøde falde efter Kjøen og Alder i følgende Klasser.

	under 1 År	1-3	3-5	5-10	10-15	15-20	20-25	25-30	30-35	35-40
Mandkj.	126	35	12	16	7	11	5	15	16	13
Kvindkj.	106	33	12	15	3	7	11	8	24	16
tilsammen	266 ¹⁾	68	24	31	10	18	16	23	40	29
	40-45	45-50	50-55	55-60	60-65	65-70	70-75	75-80	80-85	85-90
Mandkj.	15	20	13	16	26	26	8	15	7	7
Kvindkj.	22	21	18	24	55	40	37	17	23	21
tilsammen	37	41	31	40	81	66	45	32	30	28
	90-95	95-100	over 100	Alder angiven		tilsammen				
Mandkj.	1	„	1 ²⁾	19		430				
Kvindkj.	6	1	„	14		534				
tilsammen	7	1	1	34 ³⁾		999				

¹⁾ Heri ere de Dødføede, hvis Kjøen for en stor Del ikke er angivet, og enkelte andre små Børn, ved hvem det samme er Tilfældet, medregnede.

²⁾ En Mand, som døde 1694, 105 År gammel.

³⁾ Heriblandt et Barn, ved hvilket hverken Kjøen eller Alder er angiven.

Hvad der for det Første er højst påfaldende ved denne Liste, er det store Overtal af Døde af Kvindekjønnet fremfor af Mandkjønnet. Da der fødtes Flest af Mandkjønnet, måtte der ventes også at være død Flest af dette Kjøn, og når der her viser sig det modsatte Tilfælde, og det endogså i en så påfaldende Grad, så ved jeg ikke, om dette kan forklares anderledes, end ved at antage en meget stærk Udvandring af Mandkjønnet. Mærkeligt nok, fremvise Byens Kirkebøger i Nutiden en Fremtoning i samme Retning, om end i uendelig ringere Grad. Medens næmlig af de Fødte 1838—1857 Forholdet mellem Mandkjön og Kvindekjön var som 1079 til 1000, var af de Døde Forholdet kun som 1043 til 1000. Stærkere fremtræder dette Samme endnu i vore Dage på Landet i Vestjylland; thi i Årene 1850 til 1854 døde der både i Ribe og Ringkjøbing Amts Landdistrikter flere Fruentimmer end Mandfolk, og i Thisted Amt omtrent Ligemange af begge Kjön, medens Mandkjönnet havde den almindelige Overvægt blandt Fødslerne. Også i Nutiden må denne Fremtoning forklares ved Mandfolkenes Udvandring. I denne Del af Landet tiltager derfor heller ikke Folkemængden efter de forskjellige Folketællinger så stærkt, som den skulde efter Overskuddet af Fødslerne over Dødsfaldene.

Til Sammenligning mellem de Afdødes Alder i den ældre Tid og Nutiden vil jeg beregne, hvor mange pCt. af Dødsfaldene der komme på hver enkelt Aldersklasse, såvel af de anførte 999 Dødsfald i det 17de Århundrede, som af dem, der ere indtrufne i begge Byens Sogne i Årene 1838 til 1857. Ligesom jeg fra de førstnævnte må fradrage de 34, ved hvilke Alderen ikke er angiven, således er der også i den sidste Periode 7 Døde, hvis Alder ikke kjendtes.

A.

	under 1 ¹⁾	1—3	3—5	5—10	10—15	15—20	20—25	25—30
1685—1700	27,6	7,0	2,5	3,2	1,0	2,0	1,7	2,4
1838—57	19,3	7,8	3,3	5,4	3,0	3,1	4,0	3,0
	30—35	35—40	40—45	45—50	50—55	55—60	60—65	65—70
1685—1700	4,2	3,0	3,8	4,3	3,2	4,2	8,4	6,8
1838—57	3,4	2,9	4,0	4,5	4,3	4,4	6,0	6,2
	70—75	75—80	80—85	85—90	90—95	95— 100	over 100	
1685—1700	4,7	3,3	3,1	2,9	0,7	0,1	0,1 ²⁾	
1838—57	4,7	4,7	3,0	2,0	0,9	0,3	0,0	

¹⁾ Heriblandt de Dødfødte.

²⁾ En Mand, der døde År 1694 i en Alder af 105 År.

For at lette Oversigten kan det være hensigtsmæssigt at sammendrage disse Tal i et mindre Antal Klasser f. Ex. således:

B.

	under 1	1—25	25—50	50—70	over 70
1685—1700	27,6	17,3	17,6	22,6	14,9
1838—57	19,3	26,6	17,7	20,8	15,6

Det Antal af Dødsfald, som vi have kunnet tage i Betragtning i enhver af de 2 Perioder, er ikke stort nok til, at Tilfældigheder ikke skulde kunne have nogen Indflydelse, navnlig i den ældre; men der viser sig dog for hver Periode en så stor Regelmæssighed i Rækken af Kvotienterne for de enkelte Aldersklasser i Liste A, at det synes mig, at man kan stole på, at man i dem har et temmelig rigtigt Udtryk for begge Tidernes Dødelighedsforhold med Hensyn til de Afdødes Alder. — Når vi nu sammenligne de 2 Perioder med hinanden, se vi, at der i Slutningen af det 17de Århundrede døde et meget større Antal af Börn under 1 År. (At iblandt disse også de Dødfødtes Antal var større end nu, have vi set S. 122.) Dernæst viser der sig i Modsæt-

ning hertil i den ældre Periode en langt mindre Dødelighed blandt Börn og unge Mennesker fra det 3die indtil det 30te År, end i Nutiden, og denne mindre Dødelighed har endogså mere end opvejet den større Dødelighed i det første Leveår, så at dengang kun 44,9 af 100 ere døde i en Alder af under 25 År, medens i Nutiden 45,9 af 100 Døde ikke have nåt denne Alder. På den anden Side synes i Nutiden et lidt større Antal at nå, hvad man kan kalde en høj Alder, nemlig 70 År og derover. Hvis vi beregne de Afdødes Gjennemsnitsalder i begge Perioder på den Måde, at vi lægge Listen B til Grund og give de der opførte Aldersklasser en Gjennemsnitsalder af $\frac{1}{2}$, 13, $37\frac{1}{2}$, 60 og 80 År, bliver Gjennemsnitsalderen for de Afdøde i det 17de Århundrede 34,47 År, og for de Afdøde i det 19de Århundrede 35,15 År. — Såmeget er altså Mittel-Levetiden stegen her i Byen i en Tid af omtrent 150 År, forsåvidt man kan beregne den af det Foreliggende; men det bör dog ikke overses, at der er et langt større Antal Døde i det 17de end i det 19de Århundrede, hvis Alder ikke er angiven. Da disse for største Delen have været i en ældre Alder, vilde Mittel-Levetiden, hvis man havde kjendt deres Alder, have været højere i begge Perioder; men Fejlen er større for den ældre end for den nyere Periode. Tilvæksten i Mittel-Levetiden er altså ikke fuldt så stor, som den ovenfor viste sig.

De 34 Døde i det 17de Århundrede, hvis Alder ikke angives, ere for største Delen enten fremmede Fattige eller Soldater tilligemed de Sidstes Koner og Börn. Hvorledes syge og fattige Fremmede behandlede, derpå indeholde Kirkebøgerne et Par Exempler, i hvilke man ser, at de døde under en idelig Transport fra den ene By til den anden, idet man allevegne søgte at blive af med dem så snart som muligt. 2 Gange anføres det således, at slige Stakler vare døde om Natten i Østervedsted, efter om Aftenen at være førte dertil fra Lustrup (2 Byer, den ene hørende til Domsognet, den anden til Kathrine Sogn) i en sådan Tilstand, at de ingen Oplysning kunde give om deres Navn og Alder.

Afløste.

Denne Benævnelse anvendtes om dem, der stode åbenbar Skrifte. En Liste over sådanne findes i Domsognets Kirkebog for Tiden fra midt i 1685 til 1699. Dog findes

der ingen Afløste i Årene 1689 og 1695, hvad enten der nu ingen har været i disse År, eller det er en Unøjagtighed ved Listens Førelse. De Forseelser, for hvilke åbenbart Skriftemål findes anførte, ere følgende:

For Løragtighed afløstes 46 Fruentimmer og 10 Mandfolk. De Førstes Antal er således endel større end de uægte Börns, der i samme Tidsrum anføres i Døbebogen. Afvigelserne ere i det Hele store; thi både findes flere af de Mødre til uægte Börn, som forekomme i Døbebogen, ikke mellem de Afløste, dels er der endnu flere af de Afløste, hvis Börn ikke forekomme i Døbebogen. Dette kan ikke forklares derved alene, at Enkeltes Börn have været dødfødte; men de Fruentimmer, hvormed det er Tilfældet, ere for største Delen fra Landet, så at det kan tænkes, at de under Fødselen have opholdt sig i deres Hjem. — Fruentimmerne ses undertiden at være blevne afløste for deres uægte Börns Fødsel. Således afløstes 1697 et Fruentimmer, der berettede, at hun var svanger ved N. N., og 1693 gjorde et andet Fruentimmer Barsel, efterat hun allerede var indskreven i Bogen, og kom derfor først til at stå Skrifte 5 Måneder senere. — I de sidste År bemærkes det, når et Fruentimmer allerede tidligere havde forset sig, hvilket da endogså er det Almindeligste. — 1687 blev et Mandfolk på engang afløst for at have besvangret 2 Piger.

For at have ligget Börn ihjel (Oppression), fandt 5 el. 6 Afløsninger Sted. I de 2 Tilfælde afløstes begge Forældrene for at have „optaget deres Barn dødt imellem sig.“ I 2 andre Tilfælde afløstes Konen alene for at have „optaget sit Barn dødt hos sig“ „inden sit Kirkesæde“. I 1 Tilfælde blev et Fruentimmer efter Biskoppens Tilladelse på samme Tid, som hun afløstes for at have født et uægte Barn, tillige afløst for „i Søvne at have opprimeret“ dette Barn. Endelig blev i 1 Tilfælde, som ikke ganske hører herhen, 1692 velfornehmme Peder Lavridsen (Baggesen) Rådmands Amme afløst, fordi Barnet (en Søn ved Navn Niels) var faldet fra hendes Seng ned på Vuggen og om Morgen blev fundet dødt der. — 1687 var også Rådmand Oluf Kristian Engelsefts Søn bleven optagen død fra Ammen; men denne findes dog ikke i den Anledning at have stået åbenbar Skrifte. — De opprimerede Börn vare i en Alder fra 5 til 14 Uger. — Det var altså endnu på den Tid et ikke ualmindeligt Til-

fælde, at et Barn blev ligget ihjel, ligesom i Middelalderen, da det så hyppig nævnes mellem de Forseelser, hvorfor der absolveredes. Det havde således neppe hjulpet meget, at en kgl. Forordning af 1606 fastsatte hård Straf for denne Forseelse, navnlig i Gjentagelsestilfælde Livsstraf. Midt i Århundredet blev der i Århus Stift i Gjennemsnit ligget idetmindste 38 Börn ihjel om Året. Se Hübertz: Akts. vedk. Årh. II, S, 194.

Endelig bleve 2 Personer afløste, fordi de i lang Tid havde afholdt sig fra Alterets Sakramente. Den ene er et Fruentimmer, der samtidigt med, at hun stod åbenbar Skrifte for Løsagtighed, tillige afløstes, fordi hun i 2 År ikke havde været til Guds Bord, — den anden en Soldat, der havde holdt sig derfra i 6 År og angav som Årsag dertil, at han havde forsvoret det, fordi han engang var bleven straffet uden sin Forseelse; „imidlertid havde han levet et forargeligt Levnet.“

Oplysninger vedkommende Daabshandlingens Udførelse.

Börnenes Alder. Börnene førtes i den Tid, som bekendt, meget tidligt til Dåben, og Kristian d. 4de befalede endog 1646, at de i Kjøbstederne skulde døbes inden 4 Dage efter Fødselen. I Regelen angives Börnenes Alder ikke i Kirkebogen; men som Exempler vil jeg anføre Præsten Sören Andersen Vedels egne Börn, ved hvis Dåb Faderen tillige har anført deres Fødselsdag. De af dem, der forekomme i den bevarede Kirkebog, ere: Elisa, født den 28de og døbt den 30te Avgust 1624; Peder, født d. 15de, døbt d. 18de Juli 1630; Anders, født d. 19de, døbt d. 22de Decbr. 1631. (Det fortjener måske også at bemærkes, at ingen af dem er døbt af Faderen selv.) Lidt ældre var dog Niels Jørgensen Seerups ældste Søn, Sören (senere Faderens Eftermand i Æmbedet), der blev født d. 27de Maj og døbt d. 2den Juni 1654.

Hjemmedåb måtte kun finde Sted i Tilfælde af Barnets Svagelighed; men vi have allerede S. 123 set et Tilfælde, hvori Præsten havde Mistanke om, at denne Svagelighed var opdigtet, for at undgå Dåben i Kirken. Højest påfaldende er det, at ikke sjælden et Barn hjemmedøbes formedelst Svagelighed, uden at der er mindste Grund til at tvivle om den-

nes Virkelighed, og at Barnet dog allerede næste Dag eller ganske få Dage efter fremstilles i Kirken. Således blev f. Ex. et Barn hjemmedøbt d. 28de Septbr. 1633 og næste Dag „præsenteret udi Menigheden“, men må også være død samme eller den følgende Dag ifølge en Vedtegning i Randen om, at Barnet døde 2 Dage efter Fødselen. Ligeledes blev 1646 et Barn hjemmedøbt „for Skrøbeligheds Skyld“ og allerede næste Dag præsenteret udi Menigheden. 1630 blev Rektorens, M. Jens Kjeldsens, Søn Hans hjemmedøbt for Skrøbeligheds Skyld og præsenteret i Menigheden 2 Dage efter, og det Samme er Tilfældet med et Barn 1645. Man ser heraf, at Forældrene have skyndt sig særdeles meget med at få det hjemmedøbte Barn fremstillet i Kirken, og det endogså mere, end et fornuftigt Hensyn til Barnets Helbred synes på nogen Måde at have kunnet tillade; i et af de ovennævnte Tilfælde må man vel også antage, at dette urimelige Hastværk ligefrem har haft Barnets Død til Følge. — Den udførligste Omtale af Hjemmedåben og den påfølgende Fremstilling i Kirken findes i Anledning af Lensmanden Albert Skeels Datter Margrethe, som den 19de Oktober 1626 blev hjemmedøbt for Skrøbeligheds Skyld, hvorved bemærkes: „Skal fremdeles, om Gud sparer hende Livet, præsenteres udi Guds Kirkes og Menigheds Samfund med første Lejlighed og der antvordes Gud med alvorlig Bön og Påkaldelse, som sædvanligt er.“ Derefter d. 5te November „blev velb. Jomfru Margrethe Skeel præsenteret udi Ribe Domkirke for Korsdøren, og hendes Døb og Kristendom der konfirmeret og stadfæst efter Ordinantsen.“

Fadderne kaldes indtil 1662 og derefter igjen fra 1683 lige til Århundredets Slutning *Susceptores*. — Med Hensyn til Faddernes Antal og Kjøn havde den fornemmere Borgerstand og Æmbedsstanden (hvilket för 1660 betyder det Samme som Præstestanden; thi nogen anden egentlig Æmbedsstand existerede der för Enevoldsmagtens Indførelse ikke i Kjøbstederne) en meget fast Regel, ifølge hvilken de indskrænkede sig til 3 Faddere, og det således, at de til en Søn havde 2 Mandfaddere og 1 Fruentimmerfadder, og omvendt til en Datter 1 Mandfadder og 2 Fruentimmerfaddere; Fruentimmerfadderne vare altid gifte Koner. Fra denne Regel findes kun ganske enkeltvis en Undtagelse i Æmbedsstanden. Først mod Slutningen af Århundredet sker der en lille For-

andring i denne Skik, som senere vil blive omtalt. Ved Valget af Fadderne holder man sig i denne Klasse i høj Grad til Familien.

Den lavere Klasse af Byens Indbyggere har derimod næsten altid 5 Faddere, sjældnere 3 eller 7, og meget sjelden et lige Antal, idet der også her følges den Regel, at Fadderne af Barnets Kjøn ere 1 flere end de af det andet Kjøn. Imellem Fruentimmerfadderne er der i Regelen idetmindste både en Kone og en Pige. Forældre af denne Stand satte stor Pris på, og fandt det undertiden vel tillige fordelagtigt, at indbyde fornemme Faddere til deres Börn. Således gjorde undertiden de adelige Damer fra Slottet dem denne Ære, hvorimod jeg intet Exempel har fundet på, at den højere Borgerstand (derimod nok i enkelte Tilfælde Præstestanden) har søgt en sådan tvivlsom Ære. Især var det dog naturligvis de rige og fornemme Borgere, deriblandt navnlig Borgmestrene, der hyppigt forekomme som Faddere hos deres ringere stillede Medborgere; især er det påfaldende ofte Tilfældet med Enkelte, der vel have udmærket sig ved Villighed og Gavmildhed ved slige Lejligheder. Således stod Borgmester Hans Friis 1624 Fadder til 4 Börn, 1625 ligeledes til 4, og 1626 til 7. — Et større Antal Faddere end 7 forekommer meget sjelden; men i at indbyde mange, i Almindelighed også fornemme Faddere overgik Ingen Byens Tjenere, der efter den almindelige Mening vel må have haft et Slags Privilegium i denne Henseende. Således havde Iver Jensen Stadsbud 1663 en Søn i Kirke, der ikke havde mindre end 23 Faddere, 16 Mandfolk og 7 Fruentimmer. Jeg må dog tilstå, at han er mere beskeden med Hensyn til sine Fadders Stand, end med Hensyn til deres Antal; thi de eneste mere ansete Personer, som jeg bemærker imellem dem, ere Dr. Ludvig Pouch, Byskriveren Hieronymus Trelund og Borgmester Jesper Hansens Kone. 1670 havde et andet Stadsbud Barn i Kirke og havde dertil indbudt 21 Faddere; iblandt de 17 Mandfolkefaddere vare både Biskoppen og begge Hovedpræsterne, der dog alle mødte ved en Anden. 1674 lod et 3die Stadsbud en Datter døbe og havde til hende 14 Faddere, der dog ere simplere Folk. — Også Bødlen havde altid mange Faddere. Således døbtes 1624 Joachim, „fils de l'exécuteur de la justice“, som Sören Andersen Vedcl udtrykker sig på Fransk, og iblandt Fadderne

var Kapellanen ved Domkirken. Endnu højere vovede Hans „Skarpricter“ sig 1652, da han indbød til Faddere for sine Børn: Rådmændene Johan Pouch, Joh. Rattlev og Hans Vandel, Else, Borgmester Anders Svanes (Kone), og Ingeborg, Rådmand Lavrids Baggenses Datter. Flere end disse 5 Faddere var der rigtignok ikke; men de hørte også alle til den fornemme Del. — 1660 havde „Gotfrø Mestermanden“ en Datter i Kirke, og iblandt de 14 Faddere vare ligeledes flere Rådmænd og Rådmændskoner. 1663 lod samme Mand sig nøje med 11 Faddere, hvoriblandt der ikke engang var Nogen af den fornemmere Borgerstand. — I Faddernes Mængde stod dog en Korporal 1669 ikke tilbage for noget Stadsbud, idet han også havde 23 Faddere, deriblandt en Korporal og 9 Ryttere, hvoraf de 8 anføres summarisk som „mig ubekjendte“. — 1686 udkom der et Forbud mod at have flere end 5 Faddere; men det overholdtes ikke, hvilket vel i de Tider var Reglen ved slige Anordninger. Noget meget stort Antal Faddere forekommer vel ikke i den senere Del af Århundredet; men 7 Faddere ere idetmindste ligeså almindelige som før den Tid.

På den modsatte Side var Faddernes Antal undertiden også påfaldende lille. 1657 var der ved Biskop Kragelunds Datter Lenes Døb, hvis man kan stole på Kirkebogen, kun 2 Faddere, begge Mandfaddere, altså ganske imod Skik og Brug. Det Samme var også Tilfældet ved en Drengs Døb 1660. 1641 og 1672 var der til et uægte Pigebarns ingen andre Faddere end 3 Fruentimmer, 1670 og 1672, ligeledes til uægte Pigebørn, endogså kun 2 Fruentimmer. 1662 blev der døbt 2 Pigebørn, en Soldats Tvillingbørn, og det bemærkes udtrykkelig i Kirkebogen, at der ingen Karlfaddere var, men 4 Kvindefaddere. 1673 forekommer der ved et uægte Pigebarns Døb endogså kun 1 (Fruentimmer-) Fadder. Alleringest var det dog med en Natmands Datter 1692, ved hvis Døb der bemærkes: „Faddere: Ingen, og bar han den selv til Dåben“.

Dette sidstnævnte Tilfælde er et Exempel på, hvor foragtede Natmændene vare, eller rettere, de betragtedes som en særegen Kaste, med hvem man ikke kunde komme i nogen Berøring, uden at besmittes derved. At denne Afsondring netop også med Hensyn til kirkelige Handlinger har

været almindelig, ses af følgende mærkelige Reskript til Magistraten i Århus af 12te Marts 1698:

..... oc som ellers for os allerunderdanigst er bleven andraget at øvrigheden j een deel Kiøbsteder oc deris hustruer skal unddrage sig fra at vere tilstede ved Natmændenis Børnedaab oc Ligsbegravelser, i særdeelighed naar Natmændenis Qvinde kommer i Barnsnød at de da ingen hielp skal have af Jordemødre eller af øfrighedens oc Borgerskabets Hustruer, men maa saavel dertil som til Liigbegiengelser oc Barne-daab med stor Bekostning forskrive folck andensteds fra af deris Vilkor, saa befalis Eder hermed, at I oc Eders Hustruer icke maa veigre Eder udj ved Natmandens Børnedaab eller Liigbegiengelser der paa stedet at vere overværende, saa ofte I derom bliver anmodet, men Borgerskabet med Exempel foregaa, som I haver at tilsige, sig oc derved naar det begieris, at lade finde; desligeste at Eders oc Borgerskabets Hustruer, saavelsom Jordemoderen paa Ansøgning, indfinder sig, naar Natmandens Hustru kommer i Barnsnød. Derved skeer vor Villie; Befalendis Eder Gud, osv.*)

Ligesom det her pålægges Medlemmerne af Magistraten at foregå Borgerskabet med et godt Exempel, således er det rimeligvis Følelsen af denne Pligt, der bevægede dem i Ribe til ikke at vægre sig ved såvel selv som ved deres Hustruer og Døtre at tjene Skarpretteren som Faddere, når han havde Barn i Kirke, skjönt denne Pligtfølelse ikke var stærk nok til at formå dem til at yde Natmanden, der dog også på en Måde var Byens Bestillingsmand, den samme Tjeneste. Ubehageligheden herved måtte blive desto mindre, jo større Faddernes Antal var, og det er vel Grunden, hvorfor Skarpretteren i Almindelighed havde så mange Faddere. Det Samme gjælder rimeligvis om Stadsbuddene, på hvis Bestilling der ligeledes synes at have hvilet en Vanære. Idetmindste siger Magistraten i Århus 1715 udtrykkeligt, at intet af Liglavene vilde bære en Bysvends Lig, ikke engang for Betaling, ligesålidt som Natmandens og Bøddelens**) og

*) Se Hübertz: Aktst vedk Staden og Stiftet Århus, II, S. 184 fl.

**) Hübertz: Anf Skr. III, S 142.

i de følgende År måtte den oftere ligefrem befale Lavene at gjöre det.*)

I det Foregående have vi set nogle Exempler på, at der navnlig ved uægte Börns Døb har været usædvanlig få Faddere og, hvad der også fortjener at bemærkes, kun Fruentimmerfaddere. Det har i alle disse Exempler været Pigebörn. Ved uægtefødte Drengbörn har jeg derimod undertiden fundet ligeså store Fadderstadse som ved ægtefødtes. Således fik Apothekeren Johan Pouch 1646, samme År, som hans sidste Kone døde, en uægte Søn med et ugift Fruentimmer, der opholdt sig i hans Hus, og blandt Faddere havde han en Borgmester og en Rådmands Kone, altså ganske i samme Stil som ved hans ægte Börns Døb. Endnu mærkeligere er den Fadderstads, som Jokim Instrumentist (d. e. Stadsmusikant) gjorde 1626 for en uægte Søn. Fadderne vare nemlig ingen Ringere end velbårne Iver Vind, Dr. Kristian Bording, M. Jens Kjeldsen (Skolemesteren o: Rektoren), Rådmand Hans Friis, Bispinden, Borgmester Morten Limes og Johan Pouchs Hustruer. Vind, Bording og de 3 Damer lode rigtignok møde ved Andre.

Det var overhovedet ikke sjældent, at en Fadder lod sig repræsentere ved en Anden, dels på Grund af Sygdom eller Svagelighed, dels fordi han eller hun ikke syntes om eller fandt det under sin Værdighed selv at møde. I det sidste Tilfælde sendtes naturligvis en mindre fornem Person istedet. Således sender Iver Vind ved den nysnævnte Instrumentistes Barnedøb en af sine Folk i sit Sted, og Bispinden og Apothekerens Kone sende 2, som det synes, ganske simple Koner. Se herom også under „adelig Barnedøb“.

Barnets Forældre har jeg aldrig truffet mellem Fadderne, og, som vi ovenfor have set, blev Natmanden, da han selv bar sit Barn til Dåben, ikke betegnet som Fadder. 1693 har jeg for første Gang i Borgerstanden bemærket Mand og Kone som Faddere til det samme Barn, medens jeg slet ikke ved at have set Forældre og voxne Börn som Faddere sammen i denne Stand, hvorimod begge Dele ikke vare ualmindelige hos Adelen, hvortil Grunden vel tildels var den, at den havde langt Færre at vælge imellem til Faddere, når den ikke ønskede at gå udenfor Standen.

*) Smst III, S 83, 278. II, S. 294. Det første År forårsagedes herved endogså Optøjer. — Grunden var den, at Bysvendene tillige vare Sluttere.

1644, d. 6te Marts, medens Byen var i de Svenskes Hænder, lod Engellænderen Markus Whitte, der havde været i dansk Søkrigstjeneste, men for nylig forræderisk var gået over til Fjenden, en Søn, Markus, døbe i Domkirken. Blandt Fadderne var Borgmester Peder Sörensen Skriver på „Jøden Johan Kristians“ Vegne. Senere må man dog have bemærket, at det ikke gik an, at en Jøde var Fadder ved en kriglig Barsedåb; ovenover hans Navn er derfor skrevet Rådmand Lavrids Baggenses.

Lige indtil Slutningen af Århundredet er det kun ved adelige Börns Dåb, at Nogen, og da altid en Dame, udtrykkelig nævnes som bærende Barnet. Jeg kan derfor ikke oplyse, hvad der i den Henseende har været Skik og Brug i Borgerstanden. — Men i de sidste År af denne Periode, fra 1693, såvidt jeg har bemærket, begynder det hos den fornemmere Klasse at blive Skik, at der ikke alene ved Pigebörns men også ved Drenges Dåb ere 2 Fruentimmerfaddere, og foran den sidstes Navn af disse sættes hyppigt: „og ved hende“, så at hun derved betegnes som et Slags Medhjælperinde for den første. Det er altså upåtvivlelig den samme Skik, som nu finder Sted, at af 2 Fruentimmerfaddere den ene bærer Barnet, og den anden, som man siger, holder Huen. Det er denne lille Forandring, som jeg ovenfor antydede, fandt Sted i Århundredets Slutning, i den faste Skik med Hensyn til Faddernes Antal, som tidligere havde hersket i den fornemmere Borgerstand og Æmbedsstanden. I Forbindelse hermed står det, at der nu i Regelen hos denne Klasse bliver 4 Faddere. Den sidste Fruentimmerfadder er nu også i Almindelighed en ugift Pige; undertiden ere de det endog begge, ganske modsat, hvad der tidligere var Skik.

Adelig Barsedåb. Ved de adelige Börns Dåb, som forekomme i Kirkebogen, er der i Almindelighed et større Antal Faddere; men både Faddernes Antal og Art synes dog mere at bero på Omstændighederne, end på nogen bestemt Regel. Som Bidrag, dels til Personalhistorien, dels til Skildring af Adelens Stilling til Borgerstanden, vil jeg anføre alle de Börn af denne Klasse, som forekomme; de ere alle fra den tidligere Del af Århundredet, før Enevoldsmagtens Indførelse.

Hr. Albert Skeel til Fusingø var Lønsmand på Riberhus fra 1601 til 1639. Af hans Börn findes kun den ovennævnte Datter Margrethe i Kirkebogen, døbt 1626. Hendes

Faddere vare: velb. Thomas Juul (til Sønderskov), velb. Peder Lange (til Kjærgård); velb. Fru Elisabeth Friis, Fru Berthes (Barnets Moders) Farsøster (Peder Langes Kone), som bar Barnet, velb. Fru Kirstine Juul af Grundet (gift med en Jakob Vind), velb. Fru Anna Vind af Endrupholm (gift med Jørgen Krag, der fik Gården med hende), velb. Jomfru Ellitze Norby (til Uggerslevgård i Fyn; levede i mange År her i Byen, døde 1632, 84 År gammel og gav ved sit Testamente Penge til Skolen og de Fattige).

Hr. Gregers Krabbe til Thorstedlund, Lensmand på Riberhus fra 1639 til 1651, lod 2 Døtre døbe i Domkirken: 1. „Velb. Jomfru Helvig Krabbe, velb. Gregers Krabbes Datter på Riberhus, blev ført til Dåben udi Domkirken d. 1ste Avgust (1647) af velb. Fru Anna Krabbe Gunde Langes til Kjølbygård (i Thy), døbt af Bispen Dr. E. M. (Erik Monrad). Suscept. Velb. Peder Lange til Kjærgård, velb. Fru Elisabeth Daa, velb. Fru Susanna Krabbe sal. Niels Friises til Krastrup.“ — 2. „Ingeborg, velb. Hr. Gregers Krabbes Datter på Riberhus, døbt d. 18de Juli (1649) af Bispen Dr. E. Monrad. Suscept. Velb. Fru Elisabeth Daa, velb. Fru Ingeborg Krabbe Palle Rosenkrantzes (til Ørup og Vesløsgård), Borgmester Hans Friis, Peder Baggesen (Rådmand), Margrethe Dr. E. Monrads.“ Ved denne Datters Døb havde Lensmanden altså også nogle borgerlige Mands-Faddere; men de adelige Fruentimmerfaddere nævnes først.

1626 og 1627 opholdt velb. Iver Vind, en Søn af Jakob Vind og Else Høg til Grundet, senere Ejer af Nørholm og Torpegård og Rigsråd, sig med sin Kone, Helvig Skinkel, her i Byen og lod døbe en Datter, hvorom der i Kirkebogen findes Følgende: „Karine, Velb. Iver Vinds Datter, døbt d. 25de Juni (1626). Suscept. Velb. Peder Lange, som havde i sin Sted velb. Jomfru Anna Skeel, Fru Birthe Hr. Albert Skeels, Fru Else Høg, Iver Vinds Moder, som bar Barnet, Fru Mette Bilde, Fru Helvigs Moder (gift med Niels Skinkel til Søholm i Fyn), Fru Elle Skram Henrik Langes (til Dejberglund og Oldager, Domprovst i Ribe Domkapitel), Lavrids Skinkel (til Søholm), som havde fremsendt Anders N. af Odense på sine Vegne, Dr. Kristian Bordum (el. Bording, Medikus), M. Kristian Friis (Læsemester), Karine Dr. Ivers (Biskop Iver Hemmets Hustru), Susanna M. Sörens (Sören Andersen Vedels Hustru).

Omtrent fra samme Tid af levede der her i Byen en Kapitajn, velb. Erik Orning, der ses at være bleven her i Byen under dens Besættelse af Fjenden 1627 til 1629. Han lod 3 Børn døbe i Domkirken. Det ældste, Mads Orning, blev hjemmedøbt d. 13de Januar 1627 og præsenteret i Menigheden d. 4de Februar. „Barnet bar velb. Fru Helvig Skinkel, Iver Vinds. Suscept. Velb. Iver Vind, Fru Birgitte Mund, mater puerperæ (d. e. Barnets Mormoder), Jomfru Anna Skeel, Jomfru Ellitze Norby, Kapitajns Broder Ove Orning, Kapitajns Frues Broder (Navnet ikke anført), M. Jens Kjeldsen (Skolemester) på Dr. Ivers Vegne, Ingeborg, Dr. Kristians (Bordings) på hendes Husbonds Vegne, Peder Baggesen på velb. Peder Langes Vegne, Peder Skriver (rimeligvis Slotsskriver, senere Borgmester Peder Sörensen Skriver), Hans Harbo (ubekjendt)“. Ved denne Lejlighed har Kapitajnen altså gjort en anselig Fadderstads.

En stor Tilbagegang viser sig 1630, da han (d. 1ste August) havde sin anden Søn, Sören, i Kirke. Han havde næm- lig dennegang indbudt lutter borgerlige Faddere, og færre i Tallet, dog alle af Byens anseteste Huse. De vare næm- lig: Biskoppen Jens Dynesen (Jersin), Apotheker Joh. Pouch, Rådmand Peder Baggesen*), Anna Kristoffer Kjeldsens (kongelig Tolder) og Kirstine Villum Pedersens på Lenes, Borg- mester Hans Friis's Kones, Vegne.

Større endnu var dog Faldet ved det 3die Barns, Sofies, Døb d. 26de Maj 1633; thi vel havde han dennegang budet Lensmandens Frue til Fadder; men hun sendte i sit Sted sin Fadeburskvinde, hvilket vistnok vidner om en høj Grad af Ringeagt for Kapitajnen. Blandt de øvrige Faddere vare nogle mere anselige Borgerlige, som Skolemesteren M. Anders Romdorf, Byskriveren og Bispinden; men andre ere tem- melig obskure Personer, som Klavs, Staldmester på Slottet.

Kristian Skeel, Lensmanden Albert Skeels senere be-

*) Det fortjener at bemærkes, at, uagtet Peder Baggesen således 3 Gange var Fadder i adellige Huse, havde han dog aldrig nogen Adelig til Fadder for noget af sine 6 Børn, som vare fødte i Tiden fra 1630 til 1647, og det Samme var Tilfældet med hans Brødre og alle hans Standsfæller. Jeg kan ikke antage Andet, end at dette må tilskrives en vis Stolthed hos de gamle og ansete Borgerfamilier, der fandt det under deres Værdighed at henvende sig om Sligt til en Stand, der dog vilde anses for bedre end de, hvorimod det nok kunde passe sig for den lavere Borgerstand.

rømte Søn, der døde 1659 som Rigsråd og Herre til Fusingø og Vallø, men på denne Tid endnu kun kaldes Herre til Holbekgård, lod 1637, d. 27de Decbr. døbe en Søn ved Navn Korfits, født d. 17de samme Måned. Fadderne vare: Velb. Fru Elisabeth Gyldenstiern sal. Oluf Rosenspars (til Vallø, Barnets Oldemoder; thi hendes Datter, Birthe Rosenspar, var gift med Korfits Rud til Fuglsang og Vallø, og deres Datter var igjen Birgitte Rud, Kristen Skeels Hustru), velb. Fru Birthe Skeel, velb. Jomfru Margrethe Skeel. — Her synes Adelsstoltheden at træde temmelig stærkt frem, idet man har foretrukket ingen Mandfolkefaddere at have, og det endda til et Drengbarn, fremfor at indbyde nogen Uadelig dertil.

Börnenes Navne. För 1660 forekommer kun ganske enkeltvis et Barn døbt med mere end 1 Navn, og det er da altid Udlændingers Börn. Efter den Tid begynder det at blive almindeligere, skjönt det endnu i nogen Tid næsten kun er Udlændinger og Soldater, ved hvis Börn det forekommer. Soldaterne bleve rimeligvis i den Henseende påvirkede af deres tyske Officerer og Underofficerer, hvem selv eller hvis Koner de vel ofte opkaldte, eller af deres mange tyske Kammerater. Blandt Byens faste, indfødte Befolkning blev det langt tidligere Mode at give Pigerne end Drengene dobbelte Navne. Jeg har således i de 14 År 1670—1683 fundet 18 Pigebörn af denne Klasse, der ere døbte med 2 Navne, men kun 1 Dreng, næmlic en, der var opkaldt efter Stiftsbøfalingensmanden, Grev Otto Diderik Schack. For Pigerne ere især sådanne S sammensætninger, hvoraf Anna udgjör den første Bestanddel, hyppige. Ikke sjelden trækkes begge Navnene sammen i et Ord, som Sofidorthé, Annedorthé; hertil hører vel også Navnet Mettedina. Rådmand Engelstofft dannede 2 af sine Døtres Navne på en særegen Måde, idet han lod det første Navn være et Mandfolkenavn: Otto Sofie og Eberhardt Dina Elisabeth. Vi kunne måske i en sådan Skik tildels søge Anledningen til Dannelsen af sådanne af Mandfolkenavne afledte Fruentimmernavne som Ottomine, Konradine, der i det 17de Århundrede aldeles ikke endnu forekomme her i Byen. — Af usædvanlige Navne, der forekomme i Døbebogen, vil jeg nævne Mandfolkenavnene: Hjare, Teffue — og Fruentimmernavnene: Renlef (el. Renled), Orved, Sindet.

Faddernes Titulering ligger rigtignok noget fjernere fra Gjenstanden for denne Afhandling; men det vil dog måske ikke være uden Interesse at se hvorledes den efterhånden begyndte at udvikle sig. I den tidligere og største Del af Århundredet kjendes ingen andre Titler end Adelens „velædle“, „Frue“ og „Jomfru“, og så „Hr.“ foran Ridderes og Præsters Navne. Kort efter Enevoldsmagtens Indførelse, der vel også i denne Henseende dannede en Epoke, hvis Indflydelse dog kun langsomt nåede Ribe, forekommer for første Gang *Monsieur* om Tolderen Marturin Dupont, måske foranlediget ved hans franske Navn og Herkomst. Endnu samme År kaldes han dog også ganske simpelt „Tipund Tolder“, hvilket tillige kan tjene som Exempel på den mindre gode Retskrivning, som anvendes i denne Del af Døbebogen. — 1671 og 1680 udgik de første Rangforordninger, og det er måske en Følge af dem, at vi 1686 finde *Fru* Margrethe Borgmesters, medens Fruenavnet hidtil havde været forbeholdt Adelen og Officierstandens Koner. Det er dog først fra 1692 af, da der begynder en ny Håndskrift i Døbebogen, at Tituleringen tager et større Opsving. Nu forekommer *Monsieur* Morten til Regimentsskriverens, *Seigneur* Niels Hansen (Rådmand), *Fru* Kancellieråds Margrethe Hemmer og Rektorens (Mag. Bhies) *Frue*, *velædle Fru* Bispinde og *Jomfru* Birgitte Lodberg (Biskoppens Datter). Tolderens Kone hædres ved at kaldes hans „Kjæreste“. Man er dog endnu ikke øvet i at benytte disse Prydelser; thi ved Siden af de enkelte, anførte Tilfælde, hvori de anvendes, findes der et langt større Antal af Steder, hvor de forsømmes. Det synes således, at vi Danske i Begyndelsen have haft Vanskelighed nok ved at komme ind i det Titelvæsen, hvori vi siden ere blevene så godt hjemme.